

Iwaniszewski, Stanisław

Astronomia i kosmowizja w okresie Wielkich Odkryć Geograficznych

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 37/2, 276-279

1992

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Informacje ogólne

W końcu roku 1991 zatrudnionych było w Instytucie 71 osób, w tym 51 pracowników naukowych. Zaznaczyć trzeba przy tym wzrost liczby młodszych pracowników nauki (asystentów i stażystów); wraz ze zmniejszeniem o 10% stanu zatrudnienia nastąpiło zahamowanie starzenia się zespołu pracowników, mierzonego średnią wieku. Jednakże struktura zatrudnienia wymaga jeszcze dalszych starań o stworzenie dostatecznej bazy dla kontynuacji i rozwoju badań w Instytucie w skali następnych dziesięcioleci.

Księgozbiór Instytutu powiększył się w okresie sprawozdawczym o 720 woluminy druków zwartych i czasopism i obejmuje obecnie ponad 19 000 woluminów oraz 4 000 jednostek zbiorów specjalnych (mikrofilmy, fotokopie, rękopisy i maszynopisy).

Jerzy Dobrzycki
(Warszawa)

Astronomia i kosmowizja w okresie Wielkich Odkryć Geograficznych

W dniach 27 kwietnia – 2 maja odbyło się we Fromborku międzynarodowe sympozjum archeoastronomiczne zatytułowane *Czas i astronomia w Spotkaniu Dwóch Światów*. Była to jedna z największych imprez naukowych, jakie zorganizowano w Polsce dla uczczenia 500 rocznicy podróży Krzysztofa Kolumba w poszukiwaniu nowej drogi do Indii.

W sympozjum uczestniczyli naukowcy z Argentyny, Chile, Peru, Belize, Meksyku, Stanów Zjednoczonych, Hiszpanii, Francji, Włoch, Wielkiej Brytanii, Belgii, Niemiec, Węgier, Gruzji i Polski, którzy przedstawili w sumie 41 referatów podczas trzech sesji poświęconych kolejno Ameryce Północnej i Mezoameryce (23 prace), Ameryce Południowej (7 prac) i obszarom na „Wschód od Atlantyku” (11 prac).

Sprecyzowana ściśle tematyka sympozjum „zmusiła” jego uczestników do zawężenia nieco problematyki badawczej. I tak prace dotyczące Ameryki Północnej i Mezoameryki skoncentrowały się wokół przedsta-

wienia syntetycznych opracowań dotyczących różnych tendencji w rozwoju astronomii i kosmowizji Majów (A.F.Aveni, M.Ripinsky-Naxon, H.Kocyba, S.Iwaniszewski) lub Azteków (M.Graulich, A.Wierciński). Wielu jednak badaczy wykorzystało sympozjum dla zaprezentowania rezultatów fragmentów swoich badań: możliwości obserwacji przejścia słońca przez zenit u Majów (F.Tichy), efemerycznych obliczeń ruchów Wenus (E.Siarkiewicz), obliczeń dat koniunkcji Wenus z Księżycem (John W.Burgess), możliwych obserwacji wschodów i zachodów Słońca z Templo Mayor, głównej świątyni w azteckim Tenochtitlanie (J.Galindo). Były prace dyskutujące daty ceremonii Ognia Nowego (C.Aguilera, A.Lebouef - S.Iwaniszewski), którą celebrowano regularnie co 52 lata. Stosunkowo mało było referatów poświęconych momentowi kontaktu kultur przedhiszpańskiej Mezoameryki z cywilizacją europejską: w tej grupie znalazła się praca U.Berger o wpływach europejskich w zakresie wiedzy astronomicznej zanotowanych w dwóch kodeksach wczesnokolonialnych i E.Siarkiewicz o próbach zachowania i podtrzymania lokalnej rachuby czasu przez misjonarzy franciszkańskich. Niektórzy badacze (E.Katz, M.Goloubinoff) poświęcili natomiast prace wpływom cywilizacji Zachodu na współcześnie istniejące kosmowizje ludności nahuatlańskiej i misteckiej. Trzy referaty dotyczyły sąsiadujących z Mezoameryką obszarów: Północnego Meksyku (systemy notacji czasu wśród ludności zbieracko-łowieckiej tuż przed Kontaktem, W.B.Murray'a), Południowego Zachodu (kosmowizja i tworzenie geografii sakralnej opartej na ruchach Księżyca i Słońca, A.Sofaer) oraz Kalifornii (motyw Plejad w kulturowej tradycji ludów Kalifornii, E.C. Kruppa).

Prace badaczy Ameryki Południowej koncentrowały się na przedstawieniu modeli kosmowizyjnych (zwłaszcza dotyczących pojęć czasu i przestrzeni) współcześnie żyjących wspólnot indiańskich (Aguaruna w Brazylii, referat Sol Montoyi, Mapuche w Chile, prezentacja Grebe Vicuña i Quechua w Peru, omówienie Aguilara) lub też kosmowizji Inków (R.Matos M., M.Mejía Huamán, G.Romano). Jedną tylko pracą dotyczyła okresu Kontaktu – „chrystianizacji” imperialnego kalendarza Inków (M.Ziółkowski).

Trzeci trzon tematyczny dotyczył różnych aspektów wiedzy astronomiczno-nawigacyjnej (R.M.Ros, K.Barlai, E.Sadowska, A.Lisicki, E.Proverbio) czy astronomiczno-zegarowej (C.Iwaniszewska) w 15-to i 16-to wiecznej Europie. Były też prace poświęcone astronomii tego samego okresu na obszarach położonych na peryferiach Europy: Wysp Kanaryjskich (A. Aparicio, J.J.Jiménez González) i Gruzji (I.A. i T.V.Simonia).

Różnym postawom metodologicznym dotyczących studiów nad astronomią kulturową w okresie podboju Ameryki przez Hiszpanów i Portugalczyków poświęcił swój referat C.Ruggles, zaś A. Wierciński przedstawił, niejako na marginesie sympozjum, analizę kompleksu symbolicznego składającego się z figur królika, Księżyca i eliksiru nieśmiertelności prezentując bogaty materiał ikonograficzny pochodzący z różnych stron świata.

W opinii piszącego te słowa, w sympozjum zabrakło większej ilości prac poświęconych problemom „chrystianizacji” wiedzy astronomiczno-kalendarzowej indiańskich społeczności Ameryki w XVI wieku, natomiast bardzo udana była sesja poświęcona astronomii i nawigacji w Europie Zachodniej w okresie wypraw Kolumba. Szkoda też, że w ostatniej chwili zabrakło kilku ważnych prac, gdyż względy ekonomiczne uniemożliwiły przybycie naukowcom zwłaszcza z Bułgarii i Rosji. Straciliśmy zatem okazję do przedstawienia w szerszym zakresie tego, co działo się w sferze astronomii na wschodnich peryferiach Europy w okresie Wielkich Odkryć.

Sympozjum zorganizowane było przede wszystkim przez grupę badaczy z Zakładu Antropologii Historycznej Uniwersytetu Warszawskiego (A.Wierciński, M.Ziółkowski, A.Lebeuf i R.Sadowski) zajmujących się już od ponad 15 lat problematyką archeoastronomiczną. Byli oni wspomagani przez E.Siarkiewicz (Katedra Iberystyki Uniwersytetu Warszawskiego) oraz niżej podpisanego (Państwowe Muzeum Archeologiczne w Warszawie), którzy razem tworzyli Komitet Organizacyjny Sympozjum. Na czele Lokalnego Komitetu Organizacyjnego we Fromborku stali B.Ogiński, burmistrz miasta i E.Topolnicka-Niemcewicz, przewodnicząca Fundacji Mikołaja Kopernika we Fromborku. Sympozjum było sponzorowane przez Polski Komitet UNESCO, International Union for the History of Philosophy and Sciences, Centrum Studiów Latinoamerykańskich Uniwersytetu Warszawskiego, wojewodów elbląskiego i olsztyńskiego, prezydentów Bydgoszczy i Braniewa i Radę Miejską Fromborka. Sympozjum nie mogłoby się odbyć bez sponsoringu wielu przedsiębiorstw prywatnych. Odwołanie się do firm prywatnych przy organizacji międzynarodowych sympozjów jest pewnym wyjściem z sytuacji w chwili, gdy brak pieniędzy na zorganizowaną działalność naukową.

Sympozjum miało bardzo urozmaicony dodatkowy program (koncert organowy w Katedrze Fromborskiej, wizyta w Muzeum Kopernika we Fromborku, całodzienna wycieczka Szlakiem Kopernika) zaś zakwaterowanie wszystkich uczestników w hotelu Kadyny Palace pozwoliło na

zorganizowanie projekcji filmów o Koperniku, bankietu i uroczystej kolacji powiązanej z degustacją piwa elbląskiego.

Bardzo dobrze się stało, że to właśnie w Polsce zorganizowano symposium, na które przybyło wielu czołowych archeoastronomów; impreza ta bowiem pokazała, że Polska może stać się interesującym miejscem pośredniczącym w wymianie myśli badawczej między Wschodem i Zachodem. Dobrze się też stało, że oprócz badaczy zgrupowanych wokół Zakładu Antropologii Historycznej Uniwersytetu Warszawskiego – pioniera badań archeoastronomicznych w Polsce – wystąpili również astronomowie: być może zwiastuje to dalszy rozwój tej dyscypliny w kraju.

W czasie kularowych rozmów narodziła się także myśl, aby spotkania poświęcone podobnej tematyce – czasowi i astronomii w okresie Wielkich Odkryć – były cyklicznie organizowane właśnie we Fromborku. Idea ta będzie dyskutowana podczas najbliższej europejskiej konferencji archeoastronomicznej w Strasbourgu.

Stanisław Iwaniszewski
(Warszawa)

Drugie europejskie sympozjum archeoastronomiczne *Current Problems and Future of Archaeoastronomy*

W dniach 15-18 października 1991 roku w malowniczym węgierskim mieście Székesfehérvár miała miejsce druga międzynarodowa konferencja *Current Problems and Future of Archaeoastronomy*. Tym samym spełniło się jedno z założeń sympozjum, jakie odbyło się 15-16 listopada 1990 roku w Państwowym Muzeum Archeologicznym w Warszawie o corocznym organizowaniu europejskich konferencji archeoastronomicznych (patrz notka w KHNiT 1991,36,2:159).

Konferencja trwała trzy dni (czwarty dzień przeznaczono na zwiedzanie okolic Balatonu) i wzięło w niej udział 13 badaczy z Węgier, Bułgarii, Czecho-Słowacji, Niemiec, Szwecji, Wielkiej Brytanii, Włoch i Polski, którzy wygłosili w sumie 17 referatów, nadto w sesji posterowej przedstawiono dalsze trzy prace. Szkoda, że w ostatniej chwili odwołali swój udział w konferencji naukowcy z Francji i Rumunii, w ten sposób nabrałaby ona pełnego, europejskiego wymiaru.